

УДК 336.7

Т. А. Васильєва, Д. Л. Циганюк
Українська академія банківської справи, м. Суми

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРЕДИТНОГО РИНКУ УКРАЇНИ

У статті досліджено ключові особливості організації кредитного ринку з теоретичної точки зору в контексті побудови його функціональної структури та відповідності сучасним політико-економічним тенденціям. Визначено основні тенденції розвитку вітчизняного кредитного ринку, зокрема – загальне скорочення кредитування, переорієнтація на корпоративний сектор, нарощування концентрації кредитного ринку до критичної межі.

Ключові слова: кредитний ринок, банки, обсяги кредитування, концентрація кредитного ринку.

В статье исследованы ключевые особенности организации кредитного рынка с теоретической точки зрения в контексте построения его функциональной структуры и соответствия современным политико-экономическим тенденциям. Определены основные тенденции развития отечественного кредитного рынка, в частности – общее сокращение кредитования, переориентация на корпоративный сектор, наращивание концентрации кредитного рынка до критической черты.

Ключевые слова: кредитный рынок, банки, объемы кредитования, концентрация кредитного рынка.

The article examines the key features of the organization of the credit market from a theoretical point of view in the context of constructing its functional structure and its compliance with current political and economic trends. The main trends of development of the domestic credit market are determined, in particular the generalized credit crunch, refocusing on the corporate sector, increase in the concentration of the credit market to the critical limit.

Keywords: credit market, banks, lending, concentration of the credit market.

На сучасному етапі в Україні особливої важливості набуває підвищення інфраструктурної ефективності національної економіки, що вимагає кардинальних якісних трансформацій у банківській системі, зокрема, це в першу чергу стосується проведення банками адекватної кредитної політики. Структурні перетворення, що наразі здійснює Національний банк України у співпраці з Фондом гарантування вкладів фізичних осіб посилюють роль конкуренції та зумовлюють необхідність щонайкращого врахування потреб усіх суб'єктів кредитного ринку, розробки і реалізації ефективної кредитної політики.

В науковій та аналітичній літературі висловлюється досить багато прогнозів щодо подальшого розвитку вітчизняного кредитного ринку, так, цьому питанню присвячено праці таких вчених та аналітиків як Р. Джучі, О. Дзюблюк, Р. Кірхнер, В. Кравчук, С. Леонов, М. Мінченко, Л. Примостка, І. Рекуненко, Т. Савченко, Я. Чайковський, О. Шелест тощо.

Кредитний ринок є частиною фінансового ринку. Необхідними передумовами розвитку кредитного ринку є існування потенційних кредиторів, що акумулюють тимчасово вільні фінансові ресурси, позичальників, які здатні вчасно та у повному обсязі погасити власні зобов'язання за позичками, системи державного регулювання кредитних послуг, відповідного нормативно-правового забезпечення. Надання тимчасово вільних фінансових ресурсів у кредит повинно забезпечити кредитору достатній рівень доходу при відносно низькому або прийнятному рівні ризику неповернення таких коштів та відшкодувати втрачені можливості від альтернативного інвестування коштів за іншими напрямками.

Для ефективного розвитку кредитного ринку вкрай необхідним є стабільний економічний розвиток в країні, функціонування розвиненої ринкової інфраструктури та ефективна система державного регулювання, яка б забезпечила фінансову

стійкість банківської системи та достатній захист інвесторів. Розвинений кредитний ринок, що ефективно регулюється державою, повинен забезпечувати ефективний розподіл обмежених фінансових ресурсів поміж галузями та секторами національної економіки та сприяти економічному зростанню держави.

Кредитний ринок повинен виконувати наступні функції:

1. Об'єднання грошових заощаджень різних суб'єктів і утворення великих грошових фондів.

2. Трансформація коштів у позичковий капітал.

3. Надання позик державним органам, населенню та іншим суб'єктам.

Позичальниками на ринку кредитів виступають юридичні, фізичні особи і держава. При цьому залучати вільні грошові кошти на ринку кредитів можуть як вітчизняні, так і іноземні позичальники. За специфікою надання кредитних послуг позичальників часто поділяють на такі категорії: населення, невеликі підприємства, корпорації, фінансові інститути (в тому числі комерційні банки), сільськогосподарські підприємства, державні установи та громадські організації.

Кредиторами на ринку кредитів виступають комерційні банки, інші фінансово-кредитні установи та іноземні кредитори – національні й міжнародні фінансові інститути. Крім того, кредиторами можуть бути також не фінансові інститути, якщо вони дають змогу іншим суб'єктам ринку протягом визначеного періоду за певну плату користуватись їх грошовими коштами.

Функціонування кредитного ринку забезпечує кредитна система, до складу якої входять центральний банк, комерційні банки та інші фінансово-кредитні інститути. Кредитна система організовує рух капіталів і сприяє акумуляції та ефективному розміщенню фінансових ресурсів серед суб'єктів ринку. Оскільки ця система має значний вплив на економічні процеси, її діяльність потребує жорсткої регламентації та контролю з боку держави.

Держава здійснює управління грошово-кредитним ринком, регулює його діяльність і виступає позичальником на національному та міжнародному ринках. При цьому як регулюючу, так і інші функції на кредитному ринку вона виконує переважно через посередництво центрального банку.

Центральний банк, з одного боку, є агентом держави в реалізації її функцій на кредитному ринку, а з другого – кредитним центром банківської системи, яка складається з двох рівнів. На першому, вищому, рівні банківської системи знаходиться центральний банк, а на другому – комерційні банки, які здійснюють свою діяльність відповідно до чинного законодавства і до грошово-кредитної політики, що проводиться центральним банком.

Основними функціями банківської системи на кредитному ринку є трансформаційна та стабілізаційна функції. Залучаючи у одних суб'єктів ринку вільні грошові кошти і надаючи їх у позику іншим суб'єктам ринку, банки трансформують як терміни, розміри грошових капіталів, так і відповідні їм ризики. Стабілізаційна функція полягає в забезпеченні стабільності банків та грошового ринку і проявляється в створенні відповідної нормативної та законодавчої бази, а також у формуванні ефективного механізму державного контролю і нагляду за дотриманням законів та діяльністю банків у цілому.

Кредитний ринок в Україні зазнав стрімкого спаду останнім часом. Саме кредитний ринок дозволяє ефективно накопичувати вільні фінансові ресурси, а також здійснювати розподіл та перерозподіл позичкового капіталу між галузями економіки, що визначає важливість його ефективного функціонування.

Не можна не відмітити суттєвий вплив на стан кредитного ринку фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр. В ці роки спостерігається значне підвищення

ставок по кредитних операціях в національній валюті, загальне зменшення обсягів активів банків, збільшення резервних фондів під кредитні операції, внаслідок чого збільшилися витрати і банки отримали негативні результати діяльності. Задля покращення кредитного ринку у 2008 році були здійснені такі заходи: 11 жовтня 2008 року НБУ «з метою нейтралізації впливу зовнішньої фінансової кризи» постановою № 319 частково обмежив активні операції банків, заборонив дострокове виконання договорів по внесках і ввів 5-процентний коридор коливань курсу на готівковому ринку. Передбачалось, що обмеження діятимуть до стабілізації банківської системи України. Повідомлялось, що постановою № 413 від 5 грудня 2008 р. Нацбанк скасував дію своєї антикризової постанови № 319. Постановою № 319 зокрема вводилася заборона на дострокове розірвання договорів про депозити. Однак згодом НБУ відзначив, що вказаний пункт постанови № 319 залишається в силі.

В першій половині червня 2009 урядом було націоналізовано три «проблемні» банки: «Укргазбанк», «Родовід Банк» та «Київ». Загалом було витрачено 9.57 млрд грн. Мінфін мав надрукувати ОВДП, ними уряд сплатити за банки, а потім за ці державні облигації банки отримають «живі» кошти в НБУ. В Укргазбанку уряд отримує 84.21 % акцій за 3.2 млрд грн, в «Родовід Банку» – 99.97 % за 2.809 млрд грн, і в банку «Київ» – 99.93 % за 3.563 млрд грн.

За останні роки у розвитку банківського кредитування простежуються позитивні та негативні тенденції, котрі відображають окремі сторони кредитного процесу.

З одного боку, банки стали більше приділяти увагу кредитуванню корпоративного сектору, наростивши його частку практично в 3 рази в порівнянні з 2007 р. (рис. 1) [2]. З іншого боку загальні темпи приросту кредитування зменшилися фактично до 0. Так, за попередніми даними за 2015 р. приріст кредитного портфеля банків України склав всього 18 млрд грн, що становить 1,76%. Для порівняння у 2014 р. кредитний ринок зріс на 12,1%, а у 2013 р. – на 11,7%. Загальне зниження кредитної активності банків обумовлена різними причинами, головними з яких були слабкість вітчизняної валюти, високий рівень інфляції та економічна нестабільність в країні, що створює потенційні загрози кредитоспроможності вітчизняних позичальників.

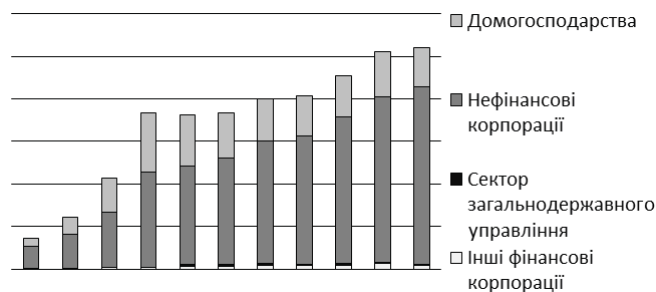

Рис. 1. Обсяги кредитування банками України за секторами економіки

Скорочення кредитування фізичних осіб та загальне подорожчання споживчих кредитів негативно вплинуло на платоспроможний попит та обсяг споживання в окремих групах товарів. Втім, для відновлення споживчого кредитування поки що немає об'єктивних передумов.

На кінець 2015 р. (за попередніми даними) залишки за кредитами в національній валюті зменшаться на 14,9% – до 462,2 млрд грн за рахунок зростання кредитів, наданих юридичним особам, на 0,1% (з початку року зменшилися на 12,3%) – до 382,4 млрд грн та кредитів, наданих фізичним особам, на 0,3% (з початку року зменшилися на 25,4%) – до 79,8 млрд грн.

Залишки за кредитами в іноземній валюті з початку року зменшилися на 19,8% і становили 24,0 млрд дол. США (у доларовому еквіваленті), у тому числі юридичних осіб зменшилися на 15,9% – до 19,9 дол. США, фізичних осіб зменшилися на 34,7% – до 4,1 млрд дол. США.

При цьому слід зазначити, що пропозицію кредиту в основному забезпечували банки 1 групи, які закумулювали понад 78% сукупного кредитного портфелю банківської системи, на 2 групу припадало 11,3%, на 3 групу – 6,39%, на 4 групу – 4,13%.

Розрахунок індексу Херфіндаля-Хіршмана для кредитного ринку України у 2015 р. дозволяє говорити про зростання концентрації вітчизняного ринку кредитування до критичної межі. Так, за попередніми даними у 2015 р. індекс Херфіндаля-Хіршмана для кредитного ринку становитиме 0,0929, тоді як критичною вважається межа в 0,1 (табл. 1).

Таблиця 1

**Розрахунок рівня концентрації (за індексом Херфіндаля-Хіршмана)
на кредитному ринку України (фрагмент)**

№	Назва банку	Кредитний портфель	Частка на кредитному ринку, г	r2
1	ПРИВАТБАНК	181 362 098	0,247730581	0,061370441
2	ОЩАДБАНК	69 158 393	0,094466535	0,008923926
3	УКРЕКСІМБАНК	57 646 651	0,078742132	0,006200323
4	ПРОМІНВЕСТБАНК	42 246 169	0,057705927	0,003329974
5	СБЕРБАНК РОСІЇ	46 321 290	0,063272317	0,004003386
6	РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	25 961 118	0,035461449	0,001257514
7	УКРСОЦБАНК	28 991 528	0,039600822	0,001568225
8	АЛЬФА-БАНК	26 961 280	0,036827615	0,001356273
9	УКРСИББАНК	19 678 640	0,026879932	0,000722531
10	ПЕРШИЙ УКР. МІЖНАРОДНИЙ БАНК	25 921 911	0,035407895	0,001253719
11	УКРГАЗБАНК	15 984 535	0,021833989	0,000476723
12	ВТБ БАНК	16 822 315	0,02297835	0,000528005
13	ОТП БАНК	15 250 476	0,020831306	0,000433943
	Разом по Групі I	572 306 403	0,7817	0,0914
	Всього по банківській системі	732 094 105	1,0000	0,0929

Таким чином, можна стверджувати, що на сьогодні пропозиція на кредитному ринку України фактично представлена 13-ма банками, з яких більшість концентрується на корпоративному кредитуванні. Значними обсягами споживчого кредитування можуть похизуватися тільки Приватбанк та ОТП Банк, що в нинішніх умовах не може розглядатися як перевага. З огляду на це, дії Національного банку з виведення з ринку малих банків шляхом підвищення вимог до капіталізації є цілком виправданою та не несе загрози для кредитного ринку України.

Що стосується перспектив розширення кредитування та загальної активізації кредитного ринку в Україні, то на нашу думку тут існує ряд важливих передумов:

- слід привести чинне законодавство у відповідність з потребами сьогоденного функціонування та подальшого розвитку кредитного ринку України (нарешті прийняти закон про банкрутство фізичних осіб);

- більш ефективно використовувати наявні можливості структур, що вже працюють на національному кредитному ринку (в першу чергу мається про діяльність кредитних бюро);

- вдосконалити сферу регулювання та нагляду за діяльністю фінансових компаній та інших кредитних установ в контексті забезпечення їх фінансової стійкості, що повинно передбачати встановлення вимог до якості їхніх активів; збільшення

капіталізації фінансових компаній; запровадження елементів системи ризик-менеджменту в кредитних установах шляхом оцінки платоспроможності кредитора та контролю грошових потоків; створення системи прозорості діяльності та розкриття інформації щодо фінансового стану компаній шляхом запровадження міжнародних стандартів фінансової звітності.

Отже, можна визначили, що кредитний ринок – це специфічна сфера економічних відносин, де об'єктом операцій є наданий на певних умовах у позику капітал.

В 2015 році продовжується скорочення ділової активності учасників кредитного ринку, після наслідків фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр. та військово-політичної кризи 2014-2015 рр., що супроводжується відповідними проблемами на кредитному ринку: підвищення процентних ставок по кредитних операціях, зниження платоспроможного попиту на кредитні послуги, внаслідок чого банки зростає прострочена заборгованість по кредитам.

Вихід України із кризи, стабілізація економічного становища, підвищення добробуту людей неможливі без розвинутого кредитного ринку. А для цього необхідно здійснити ряд невідкладних заходів.

Саме централізований та регульований ринок стає універсальним механізмом, за допомогою якого врегульовуються не лише економічні, а й соціальні і навіть політичні відносини. Стабільність ринку сприятиме зміцненню довіри населення до кредитної системи, залучить іноземних інвесторів, а наявність єдиного центру котирування створить сприятливі умови для здорової конкуренції торговців з одночасним збереженням гарантій для інвесторів та емітентів.

Бібліографічні посилання

1. Джуччі Р. Криза кредитування в Україні: факти, причини та шляхи відновлення / Р. Джуччі, Р. Кірхнер, В. Кравчук. – Берлін-К. : Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, 2010. – 17 с.
2. Грошово-кредитна та фінансова статистика [Електроний ресурс] // Національний банк України. – Режим доступу : http://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=65833&cat_id=44578
3. Лаврушин О. Й. Банковское дело: современная система кредитования : учеб. пособ. / О. И. Лаврушин, О. Н. Афанасьева, С. Л. Корниенко ; под ред. засл. деят. науки РФ, д-ра экон. наук, проф. О. И. Лаврушина. – 3-е изд., доп. – М. : КНОРУС, 2007. – 264 с.
4. Мінченко М. Г. Сучасні тенденції розвитку кредитно-кооперативного руху в Україні / М. Г. Мінченко // Економічний розвиток держави, регіонів і підприємств: проблеми та перспективи : матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. молодих учених 17–18 квіт. 2015 р. – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2015. – С. 42–45.
5. Рекуненко І. І. Вплив конкуренції на стан кредитного ринку України / І. І. Рекуненко, Л. С. Струк // Сучасні підходи до управління підприємством : зб. наук. праць IV Всеукр. наук.-практ. конф. : у 2 т. – К. : НТУУ «КПІ» ВПІ ВПК «Політехніка», 2013. – Т. 2. – С. 312–317.
6. Піонтковська, Я. О. Актуальні тенденції урівноваження грошово-кредитного ринку України / Я. О. Піонтковська // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. тез доповідей XVI Всеукр. наук.-практ. конф. 24-25 жовт. 2013 р. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2013. – С. 34–36.
7. Леонов С. В. Проблеми і перспективи кредитного забезпечення соціально-економічного розвитку України / С. В. Леонов, С. Д. Богма // Вісник Української академії банківської справи. – 2014. – № 2. – С. 35–40.
8. Савченко, Т. Г. Структура та інструменти грошово-кредитного ринку / Т. Г. Савченко, Я. О. Піонтковська // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2013. – Вип. 37. – С. 169–180.

Надійшла до редколегії 23.11.15